

УДК 336.717.3

Маринчак Л. Р.,

асистент кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕПОЗИТІВ У СИСТЕМІ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

У статті проведено аналіз обсягів та динаміки депозитних вкладень у вітчизняних банках у розрізі секторів економіки, строків та валют, визначено тенденції останніх змін. Виявлено основні проблеми, з якими стикаються банки в процесі здійснення ними депозитної діяльності, зокрема: неузгодженість активно-пасивних операцій банків, недостатність ресурсів, що акумулюється банківськими установами для забезпечення наявних фінансових потреб економіки. Окреслено основні шляхи щодо вдосконалення депозитної політики з метою досягнення максимального результату при мінімізації витрат.

Ключові слова: депозит, депозитна політика, депозитний портфель, кредитний портфель, процентна політика, ефективність, ресурсна база, процентні ставки, ліквідність.

В статье проведен анализ объемов и динамики депозитных вложений в отечественных банках в разрезе секторов экономики, сроков и валют, определены тенденции последних изменений. Выявлены основные проблемы, с которыми сталкиваются банки в процессе осуществления ими депозитной деятельности, в частности: несогласованность активно-пассивных операций банков, недостаточность ресурсов, которые аккумулируются банковскими учреждениями для обеспечения имеющихся финансовых потребностей экономики. Определены основные пути по совершенствованию депозитной политики с целью достижения максимального результата при минимизации затрат.

Ключевые слова: депозит, депозитная политика, депозитный портфель, кредитный портфель, процентная политика, эффективность, ресурсная база, процентные ставки, ликвидность.

The article analyzes the scope and dynamics of deposits in domestic banks sectors, timing and currency trends of recent changes. The basic problem faced by banks in the process of their deposit activities including reasonable disagreement active and passive operations of banks, lack of resources accumulated by banking institutions to ensure the availability of financial needs of the economy. The basic ways to improve deposit policy in order to achieve maximum results while minimizing costs.

Keywords: deposit, deposit policy, deposit portfolio, the loan portfolio, interest rate policy, efficiency, resource base, interest rates, liquidity.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та ринкової трансформації України особливого значення набуває проблема забезпеченості ресурсами для розвитку усіх галузей економіки. Україна є в числі тих країн, які відчувають дефіцит ресурсів, перш за все фінансових, забезпечення якими значною мірою залежить від ефективності роботи банківського сектора. Саме тому важливим завданням банківської системи є трансформація тимчасово вільних коштів у кредитні ресурси і їх подальше спрямування у розвиток тих галузей економіки, які потребують фінансового забезпечення інвестиційних та інноваційних проєктів. Зважаючи на те, що в системі ресурсів банку найбільшу питому вагу займають депозитні кошти, доцільним є здійснення аналізу депозитної діяльності вітчизняних банків, зокрема ефективності залучення депозитів, та розробка шляхів оптимізації депозитної політики з метою досягнення поставлених цілей щодо формування ресурсного потенціалу банківської установи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми залучення депозитних коштів банківськими установами та пошук шляхів для їх вирішення стали предметом дослідження не тільки багатьох науковців, серед яких Р. Грищенко, О.Васюренко, О.Мороз, О.Галько, О.Зайцева, Л.Примостка, О.Дзюблук, Р.Тиркало, І.Фомін, Г.Панасенко та ін., але й банкірів та економістів, які постійно працюють над оптимізацією формування та використання фінансових ресурсів у процесі своєї діяльності. Однак, ефективне залучення коштів вимагає здійснення постійного та всебічного аналізу не лише останніх результатів депозитної діяльності банків, вивчення потребують і наявні потреби та вимоги стосовно обсягів та структури депозитного портфеля банківських установ, відповідно із здійснення ними активних операцій із розміщення залучених коштів, адже це, своєю чергою, впливає на показники прибутковості та ліквідності, дає змогу здійснювати планування і прогнозування своєї майбутньої діяльності, враховуючи недоліки звітних періодів.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є аналіз структури та динаміки депозитних вкладень у вітчизняних банках, визначення основних проблем, пов'язаних із формуванням депозитного портфеля банківської установи, та розробка заходів щодо вдосконалення депозитної діяльності для забезпечення необхідного обсягу та структури ресурсної бази.

Виклад основного матеріалу. Основою діяльності будь-якого банку є його ресурсна база, яка визначає діапазон можливостей щодо здійснення активних операцій. Депозити, своєю чергою, є найбільшою частиною в структурі ресурсів банку, джерелом формування ресурсного потенціалу, а їх обсяг значно перевищує обсяг влас-

них коштів банківської установи. Виходячи з цього, правильно організована депозитна політика є визначальним чинником ефективної кредитної організації, забезпеченням фінансової стабільності та прибутковості, дотримання показників ліквідності та платоспроможності банківської установи. Саме фінансова надійність банку є передумовою розвитку банківської системи України та виконання основних функцій, покладених на неї. Від рівня фінансової надійності значною мірою залежить ставлення до банку партнерів, клієнтів, вкладників.

Сьогодні ринок банківських послуг характеризується відносною стабільністю, що прийшла на зміну періоду кризових явищ 2008–2009 років. Проте всезростаюча конкуренція, зумовлена функціонуванням значної кількості фінансово-кредитних установ, веде до жорсткої боротьби за клієнтів та їх заощадження. Це, своєю чергою, висуває на перший план проблему якості продукту, що пропонують банки своїм клієнтам, насамперед депозитних, оскільки саме депозитні пропозиції найбільше приваблюють нових вкладників.

З огляду на вищезазначене, доцільним є проведення аналізу ефективності здійснення депозитної діяльності вітчизняними банками за останні кілька років.

За даними НБУ, загальний обсяг депозитів в Україні на 1.02.2013 року становив 578.9 млрд гривень, з яких депозити фізичних осіб становили 374.5 млрд грн (65%), депозити юридичних осіб – 204.4 млрд грн (35%). Ці дані підтверджуються динамікою депозитних вкладень за секторами економіки за 2008–2012 роки, де впродовж усього аналізованого періоду має місце чітка тенденція домінування частки домашніх господарств, причому вона постійно зростає, що свідчить про зростання довіри населення до банківських установ та привабливі умови депонування коштів. Щодо депозитів нефінансових корпорацій, то в період фінансової кризи простежуємо зниження залишків на депозитних рахунках на 19.8%, проте в наступні роки відновлюється тенденція до їх зростання.

Таблиця 1
Динаміка депозитних вкладень резидентів у розрізі секторів економіки за 2008–2012 рр.*

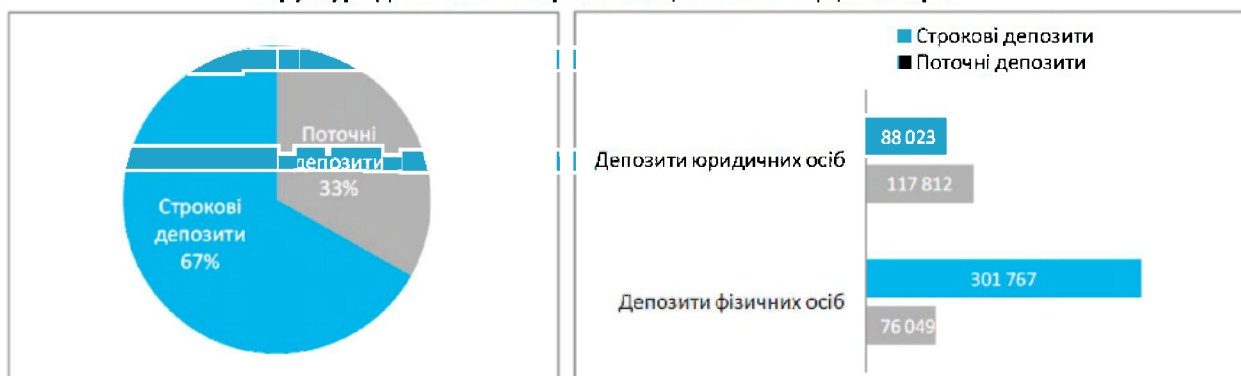
Період	Залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.				Зміна в річному обчисленні, %			
	Всього	Нефінансові корпорації	Домашні господарства	Інші резиденти	Всього	Нефінансові корпорації	Домашні господарства	Інші резиденти
2008	359 740	118 188	217 860	23 692	26.7	23.6	30.3	17.6
2009	334 953	94 796	214 098	26 059	-6.9	-19.8	-1.7	10.0
2010	416 650	116 105	275 093	25 452	24.4	22.5	28.5	-2.3
2011	491 756	153 120	310 390	28 246	18.0	31.9	12.8	11.0
2012	529 352	150 194	349 978	29 180	7.6	-1.9	12.8	3.3

*Таблицю складено за даними [3]

За даними таблиці можна стверджувати про відновлення певної фінансової стабільності та довіри до банків з боку усіх секторів економіки післякризових 2008–2009 років, оскільки починаючи з 2010 року темпи зростання обсягів депозитів по всіх секторах є очевидними, причому сама структура вкладень залишається практично без змін.

Щодо строковості вкладів, то на початок 2013 року вагому перевагу мають строкові депозити, що становлять 389.8 млрд грн (67%), тоді як поточні депозити становлять лише 193.8 млрд грн (33%).

Структура депозитів за строковістю, 01.02.2013 р., млн. грн.

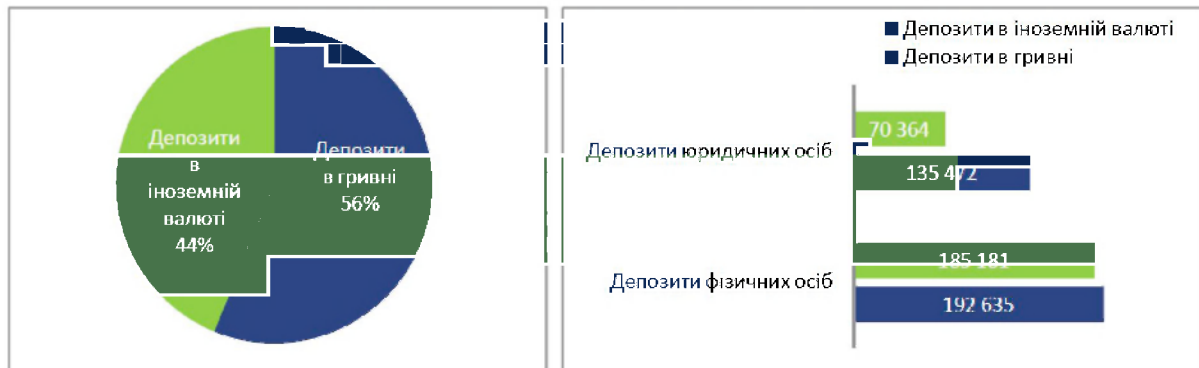
Джерело: НБУ; розрахунки: Bankografo.com

Рис. 1. Структура депозитів фізичних та юридичних осіб за строками [1]

Основну частину строкових депозитів (301,8 млрд грн) банки залучають у населення. Натомість, юридичні особи більшу частину вкладів зберігають у формі поточних депозитів (117,8 млрд грн). Це пояснюється тим, що вартість депозитів фізичних осіб є значно вищою, оскільки вклади населення є здебільшого строковими, і процентні ставки по них набагато вищі, ніж по поточних депозитах юридичних осіб.

Станом на 1.02.2013 р. валютна структура загального депозитного портфеля України на 56% (320,3 млрд грн) складалася з гривневих вкладів, 44% (252,1 млрд грн) становили вклади в іноземній валюті.

Структура депозитів за валютами, 01.02.2013 р., млн. грн.

Джерело: НБУ; розрахунки: Bankografo.com

Рис. 2. Структура депозитів фізичних та юридичних осіб в розрізі валют [1]

Варто зауважити, що фізичні особи заощаджують у національній та іноземній валютах практично рівномірно, з певною перевагою строкових вкладів у національній валюті. Проте в депозитному портфелі юридичних осіб гривневі депозити суттєво випереджають обсяг валютних, що пов'язано з відсутністю валютних доходів у більшості юридичних осіб-вкладників і високою часткою поточних депозитів у гривні. Протягом січня 2013 р. зафіксовано ріст гривневого депозитного портфелю до 328,1 млрд грн, тоді як валютні депозити зросли до 255,6 млрд грн (станом на 01.02.2013 р.).

Розглянемо динаміку депозитних вкладів резидентів у розрізі валют.

Таблиця 2
Динаміка депозитних вкладень резидентів у розрізі валют за 2008–2012 рр.*

Період	Залишки на кінець періоду, млн. грн.			Зміна в річному обчисленні, %		
	Всього	Національна валюта	Іноземна валюта	Всього	Національна валюта	Іноземна валюта
2008	359 740	201 835	157 905	26,7	5,0	72,4
2009	334 953	173 091	161 862	-6,9	-14,2	2,5
2010	416 650	239 302	177 348	24,4	38,3	9,6
2011	491 756	280 440	211 316	18,0	17,2	19,2
2012	529 352	300 246	229 107	7,6	7,1	8,4

*Таблицю складено за даними [3]

Із поданих вище даних можна дійти висновку, що розподіл вкладів резидентів по валютах є практично однаково пропорційним, з невеликою перевагою депозитів у національній валюті. Це свідчить про те, що в Україні зберігається високий ступінь довіри до іноземної вільноконвертованої валюти, тому валютні депозити користуються попитом поряд із гривневими. Іншою причиною популярності вкладів у валюті серед українців можна назвати можливі ризики втрат внаслідок інфляції національної грошової одиниці.

Оскільки найбільшу питому вагу в структурі депозитного портфеля банків становлять кошти домашніх господарств, доцільним є розглянути поділ загального обсягу депозитів фізичних осіб за строками та в розрізі валют.

Очевидно, що фізичні особи зберігають свої заощадження майже в однакових пропорціях: у національній валюті (51%) та в іноземній (49%). Це значною мірою вказує на певний ступінь недовіри населення до гривні, що зумовлює відкриття депозитів в твердих валютах (40% – в доларах США) та в євро (8,4%). Для поточних вкладів характерним є перевага в бік національної валюти, що пояснюється самим призначенням поточних рахунків.

Депозити у розрізі строків і валют, 01.02.2013

Депозити домашніх господарств у розрізі валют

Рис. 3. Структура депозитів фізичних осіб за строками та валютами [1]

Проаналізувавши обсяги та динаміку депозитних вкладень в банках України, їх структуру в розрізі секторів економіки, строків та валют, звернемося безпосередньо до аналізу ефективності їх розміщення.

Оскільки зусилля усіх банківських установ спрямовані на збільшення депозитного портфеля, для цього очевидно є серйозні передумови, адже вартість залучених ресурсів на сьогодні дуже висока, тому залучати кошти потрібно відповідно до наявних потреб та можливостей їх подальшого розміщення. Аналіз кредитної діяльності банків за відповідний період допоможе зрозуміти стратегію їх депозитної діяльності. Порівняємо обсяги залучених депозитів і наданих кредитів за останні 5 років за строковістю, оскільки саме від узгодження обсягів та строків залучених і розміщених коштів залежить ліквідність банківської установи та її платоспроможність.

Таблиця 3
Динаміка кредитів та депозитів резидентів за строками *

Період	Кредити, всього	Депозити, всього	Короткострокові кредити (до 1 року)	Короткострокові депозити (до 1 року)	Довгострокові кредити (більше 1 року)	Довгострокові депозити (більше 1 року)
2008	733022	359740	222033	200501	510989	159239
2009	723295	334953	230974	255150	492321	79803
2010	732823	416650	242772	285976	490051	130674
2011	801809	491756	297422	328942	504387	162814
2012	824212	542306	345538	348317	478674	193989

*Таблицю складено за даними [2]

Із поданих у таблиці даних можна дійти висновку про те, що обсяги кредитування значно перевищують розмір залучених на депозитні рахунки коштів протягом усього аналізованого періоду, причому темпи приросту депозитів помітно випереджають темпи зростання кредитів. Оцінка структури депозитного та кредитного портфеля банків свідчить про невідповідність депозитів і кредитів у довгостроковому періоді, оскільки потреба у довгостроковому кредитуванні значно вища, ніж можливості щодо залучення коштів на період більше 1 року. Така ситуація свідчить про певну недовіру з боку вкладників до банківських установ, яка є наслідком швидше зовнішніх чинників, ніж внутрішніх. Саме через політичну та економічну нестабільність довгострокові вкладення не користуються очікуваним попитом, навіть незважаючи на високі відсотки, що пропонуються на ці види депозитів.

Отже, можливості банківської системи в інвестуванні широкомасштабних проектів реального сектора економіки значною мірою залежать від спроможності банків акумулювати необхідний обсяг довгострокових ресурсів. Істотне зростання обсягів депозитних вкладів у банках України за останні 5 років є не стільки заслугою банків у частині активізації проведення ними депозитної політики, скільки відсутністю джерел вибору для розміщення їх заощаджень. Зважаючи на зростаючі потреби у кредитуванні, між банками ведеться постійна конкурентна боротьба за клієнтів. Це зумовлює потребу у формуванні відповідної депозитної стратегії, а пізніше – конкретної депозитної програми активізації діяльності банку із залучення довгострокових вкладів, насамперед від населення.

Депозитна політика банку повинна бути орієнтована на клієнта та його потреби. Насамперед, це стосується покращення якості та розширення спектра депозитних продуктів, а також пропозицій щодо комплексного обслуговування клієнтів через надання додаткових послуг. Важливим аспектом у питанні відновлення довіри до банків є також наявна система гарантування вкладів фізичних осіб, яка нині гарантує відшкодування закладами в сумі до 200 тис. гривень. Варто також звернути увагу на збільшення обсягів короткострокових депозитів юридичних та фізичних осіб, оскільки для банку вони є менш витратними, а збільшення обсягів таких вкладень розширить можливості для підтримання стабільного рівня ресурсної бази банків.

У контексті депозитної політики особливої уваги заслуговує також процентна політика банку, оскільки саме виважена процентна політика є запорукою водночас прибутковості та конкурентоспроможності банківської установи. Проте вибір правильних моделей процентних ставок не повинен порушувати ринкову самодисципліну і враховувати дотримання нормативних показників ліквідності та фінансової стійкості банку.

Адаптація вітчизняної банківської системи до світових стандартів неминує передбачає розвиток та застосування новітніх інформаційних банківських технологій та мережевих систем, які значно спрощують здійснення депозитних операцій як для банку, так і для самого клієнта, крім того, вони дають змогу скоротити банку витрати на обслуговування депозитних рахунків.

Висновки. Отже, проведений аналіз дає змогу стверджувати про позитивні тенденції щодо здійснення депозитної діяльності вітчизняними банками з огляду на значимість залучення тимчасово вільних коштів у процесі формування банками ресурсного потенціалу. Обсяги депозитних вкладів за останні роки стійко зростають за всіма ознаками, зокрема в розрізі секторів економіки, строків та валют, що свідчить про відновлення довіри населення до банків. Проте структура депозитного портфеля не повністю узгоджується із кредитною діяльністю банківських установ, зокрема, в частині довгострокових операцій. Варто також зауважити, що темпи зростання кредитних вкладень банків значно випереджають темпи зростання обсягів депозитів, що зумовлює загострення конкуренції між банківськими інститутами за вкладників та їх заощадження. Особливої уваги заслуговує найбільша частка депозитних вкладників у загальній структурі залучених коштів банків – домогосподарства. Саме на них повинна бути орієнтована значна частина зусиль банківських установ у процесі реалізації ними депозитної політики з погляду активізації залучень коштів на довгостроковий період. Однак робота з юридичними особами є не менш важливою, оскільки передбачає менші витрати для банку.

Серед інструментів реалізації депозитної політики українськими банками, які пропонуються для вдосконалення ефективності провадження депозитної діяльності, можна виокремити: здійснення виваженої процентної політики з урахуванням дотримання належного рівня ліквідності та фінансової стійкості; узгодження депозитної політики із можливостями ефективного розміщення залучених коштів; розширення асортименту депозитних продуктів, можливостей комплексного обслуговування клієнтів; застосування новітніх банківських технологій для скорочення витрат банку та забезпечення зростаючих вимог суспільства; розвиток професійної майстерності та культури обслуговування клієнтів.

Дотримання основних принципів формування депозитної політики, проведення постійного моніторингу результатів діяльності за попередні періоди, врахування недоліків та прорахувань при плануванні наступних кроків в процесі залучення коштів, а також застосування отриманих в ході цього дослідження рекомендацій щодо підвищення ефективності проведення депозитних операцій банками України забезпечить вдосконалення депозитних послуг, що надаються на банківському ринку нашої держави, а також покращить фінансові результати банківських установ та дотримання ними усіх встановлених нормативів.

Література:

1. Аналіз банків України: огляди, графіки, факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankografo.com/>.
2. Бюлетень НБУ – 2013. – № 1. – С. 79, 100.
3. Бюлетень НБУ – 2012. – № 10. – С. 78–97.
4. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль // *Фінанси України*. – 2009. – № 12. – С. 89–95.
5. Гладких Д. Структура та динаміка зростання банківських пасивів, або колективний портрет українського вкладника // *Вісник НБУ* – 2010. – № 12. – С. 34–38.
6. Дзюблук О. Оптимізація формування ресурсної бази комерційних банків / О. Дзюблук // *Банківська справа*. – 2008. – № 5. – С. 38–47.
7. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку // *Фінанси України*. – 2008. – № 5. – С. 15–17.
8. Офіційний сайт Національного банку України // Доступно з www.bank.gov.ua
9. Стан депозитної діяльності банків України // *Фінансовий Портал України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.ua>.